

УДК: 349.6:341.231.14

Bibliid 1451-3188, 23 (2024)

Год XXIII, бр. 87-88, стр. 373–397

Изворни научни рад

Рад примљен 30. 8. 2024. године

Рад одобрен 10. 9. 2024. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2024.23.87_88.19

ЗАШТИТА ЉУДСКИХ ПРАВА И ПРОБЛЕМ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА У СВЕТЛОСТИ НАЧЕЛА ЗАЈЕДНИЧКЕ АЛИ ДИФЕРЕНЦИРАНЕ ОДГОВОРНОСТИ - ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Александра КАСТРАТОВИЋ, Михајло ВУЧИЋ*

Анстракт: Климатске промене представљају један од најсложенијих глобалних изазова нашег времена који се поставља пред међународну заједницу. Негативни утицаји климатских промена на људска права садашњих и будућих генерација су све очигледнији и не смеју се занемарити. Циљ рада је да укаже на посебан значај људских права у борби против климатских промена и испита у којој мери механизми за заштиту људских права имају капацитет да одговоре на изазове климатских промена. Људска права државама намећу обавезе у контексту климатских промена које морају да поштују, утичући на креирање прописа и политике и уједначавање праксе, док начело заједничке али диференциране одговорности омогућава разликовање

---

* Институт за међународну политику и привреду, Београд. E-mail: aleksandra.kastratovic@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-1119-2708>; E-mail: mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0064-4987>.

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2024. године”, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2024. године.

њихове одговорности. У том контексту, пружа се осврт на правни систем Републике Србије, релевантан за заштиту људских права од климатских промена.

Кључне речи: климатске промене, људска права, начело заједничке али диференциране одговорности, правни систем Републике Србије, Европски суд за људска права

1) УВОД

Проблем промене климе је веома видљив и изазива штетне последице које се не могу занемарити. Будући да представља глобални проблем који може да угрози читаво човечанство и планету, проблем климе захтева глобални приступ у његовом превазилажењу који се заснива на начелу заједничке али диференциране одговорности. С тим у вези, на међународном нивоу државе имају моралне и правне обавезе да заштите како глобалну климу тако и људска права. Од суштинске је важности да државе хитно имплементирају потребне мере које представљају одговор на климатске изазове како би се избегла хуманитарна и планетарна криза. Неопходна је, такође, и сарадња између држава која служи остварењу одрживе будућности планете. Климатске промене несумњиво утичу на људска права, али истовремено и људска права поседују одговарајуће капацитете да повратно делују на климатске промене. Европска конвенција о људским правима (Европска конвенција, Конвенција) као један од најважнијих међународних инструмената за заштиту људских права оријентисана је претежно на грађанска, политичка права и мало економских, те не гарантује право на здраву животну средину.¹ Ипак, како људска права не могу бити остварена ако није пружена одговарајућа заштита животної средини, Европски суд за људска права (Европски суд, Суд) је, примењујући изворе међународног права заштите животне средине, развио своју зелену праксу махом одређених одредаба.² Људска права која примењује Суд испуњава конкретним

---

¹ Разлог је у томе што је Конвенција усвојена 1950. године и нема воље међу државама да се право на здраву животну средину уведе кроз можда додатни протокол. Иако би могла да се оствари још ефикаснија заштита околине, увођење права на здраву средину било би можда сувише за Европски суд за људска права.

² Кроз своје одлуке, Суд је потврдио да у еколошком контексту могу да се заштите: право на живот, право на приватан и породичан живот, право на слободу изражавања, право на мирно уживање имовине, право на приступ суду и право на

еколошким обавезама за државе и у ствари тако доприноси подизању заштите како људских права тако и животне средине, а и јаснијој регулативи у области међународног права заштите животне средине. По аналогији, исто може чинити у режиму заштите климе и већ је отворио пут заштити људских права која су повређена услед негативних последица климатских промена. У раду се разматра веза између заштите људских права и проблема климатских промена кроз призму начела заједничке али диференциране одговорности. Најпре ће у наредном поглављу бити испитан однос између климатских промена и људских права. У поглављу број три биће идентификоване обавезе за државе које произлазе из норми заштите људских права које су интегрисане у одредбе релевантних међународних климатских споразума. На тај начин биће указано на значај повезивања људских права и климатских промена, али и на проблеме различитих димензија њиховог односа из угла практичне вредности која се остварује. У оквиру поглавља број четири биће анализиран први климатски случај пред Европским судом за људска права који се тичао кршења права на приватан и породичан живот и заштите климе услед штетних ефеката климатских промена, који је имао успешан исход, и биће повезан са сличним случајем који је вођен пред националним судом. Најзад, климатска регулатива и обавезе за државе у вези са климатским променама биће стављене у контекст значаја за Републику Србију.

2) ОДНОС ИЗМЕЂУ КЛИМАТСКИХ ПРОМЕНА И ЉУДСКИХ ПРАВА

Између климатских промена и људских права постоји двострука веза. С једне стране, климатске промене представљају непосредну претњу по одређена људска права. У том смислу, иако не морају нужно да узрокују повреду права појединаца, негативни ефекти климатских промена могу за последицу да имају кршење права на живот, права на правично суђење, права на поштовање приватног и породичног живота

делотворан правни лек. Поједини аутори истичу да ово фактички одговара заштити права на чисту и здраву животну средину, те свакако Суд потпуно и служи заштити у еколошким случајевима. Birgit Peters, "The European Court of Human Rights and the Environment", in: Edgardo Sobenes, Sarah Mead, Benjamin Samson (eds), *The Environment Through the Lens of International Courts and Tribunals*, The Hague: TMC Asser Press, 2022, p. 12.

и права на имовину појединаца. С друге стране, испуњавањем људских права конкретним обавезама које државе имају у погледу спречавања, контроле и умањења штетних утицаја климатских промена, доприноси се ефикаснијој заштити људских права од промене климе и посредно, ефикаснијој заштити животне средине.

Ипак, државе могу како предузимањем тако и непредузимањем одговарајућих мера у борби против климатских промена и њихових негативних утицаја, да доведу до повреде људских права.³ Уз то, уочава се проблем јер различити фактори доводе до глобалних климатских промена, те је тешко квалификовати понашање које се приписује конкретној држави као повреду људских права услед промене климе.⁴ Такође, тешко је утврдити и постојање узрочне везе између емисија одређене државе и последица, чиме се отежава утврђивање постојања повреде конкретних људских права појединца.⁵ Као средство за превазилажење наведених проблема може да послужи начело заједничке али диференциране одговорности, које подразумева да државе не треба да имају исте обавезе и одговорности у контексту глобалне еколошке деградације имајући у виду да нису на једнак начин допринеле стању животне средине. Тако, државе носе одговорност у мери у којој су емисијама утицале на деградацију животне средине која је повезана са глобалним загревањем. Применом овог начела добија се копча између заштите људских права и заштите животне средине, односно заштите глобалне климе за садашње и за будуће генерације.

Када је реч о Европском суду и његовој улози у заштити људских права од штетних утицаја климатских промена, осим напред наведених, постоји и проблем у вези са широким пољем слободне процене којим Суд оставља државама шира дискрециона овлашћења у погледу одабира начина извршења еколошких обавеза, као и препрека заснивања надлежности у случајевима прекограничног загађења којом се ограничава могућност подношења индивидуалних представки. У сваком случају, најновија пракса показује да је заштита људских права у

³ Siobhán McInerney-Lankford, "Climate Change and human rights: An introduction to legal issues", *Harvard Environmental Law Review*, 2009, Vol. 33, p. 436.

⁴ Daniel Bodansky, "Introduction: climate change and human rights: unpacking the issues", *Georgia Journal of International & Comparative Law*, Vol. 38, No. 3, 2009, p. 523.

⁵ Engin Firat, "Rights-Based Litigation In Tackling Climate Change: Can The ECtHR Be Effective In Protecting Human Rights In The Context Of Climate Change?", *Law and Justice Review*, 2023, Vol. 26, p. 128.

контексту климатских промена остварива, како пред националним тако и пред међународним судским механизмима, па и Европским судом за људска права. Неспорно је, дакле, да климатске промене, као глобални феномен, могу имати негативне практичне импликације на људска права. Треба имати у виду и да негативни ефекти климатских промена имају најтеже последице на појединце који припадају посебно рањивој категорији лица којима је потребна посебна заштита од климатских промена.⁶ Све је очигледније да су климатске промене резултат праксе и политике конкретних држава, те да неадекватна регулатива емисија гасова са ефектом стаклене баште може узроковати кршење људских права. Из тог разлога, државе као оператери емисија штетних гасова, дужне су и да у своје релевантно национално законодавство имплементирају обавезе и стандарде који произлазе из споразума међународног режима климатских промена, међународног права људских права и праксе Европског суда, а којима би се заштитио појединац.

3) ОБАВЕЗЕ ЗА ДРЖАВЕ КОЈЕ ПРОИЗЛАЗЕ ИЗ НОРМИ ЗАШТИТЕ ЉУДСКИХ ПРАВА У ВЕЗИ СА ОБАВЕЗАМА КОЈЕ СУ УГРАЂЕНЕ У НОРМЕ КЛИМАТСКИХ СПОРАЗУМА

Обавезе за државе у вези са климатским променама извиру из обавеза које су државе преузеле по основу међународних споразума у сфери заштите климе, али и заштите људских права. Људска права не само да стварају обавезе за државе у односу на климатске промене, већ су нашла и своје скромно место у нормама климатских споразума.⁷ Њихово уграђивање у правни режим климатских промена има две улоге – обе нуде заштиту људских права од штетних ефеката климатских промена. Прва улога састоји се у спречавању наступања повреде људских права и индиректно штете по животну средину. Друга улога подразумева употребу одговарајућих механизма када до повреде људских права услед промене климе дође. Оквирна конвенција Уједињених нација о промени климе од 1992. године не говори ништа

⁶ Посебно рањивој групи лица припадају: деца, жене, лица са инвалидитетом, мањинско и домородачко становништво.

⁷ Бојана Чучковић, *Заштита животне средине у међународном праву људских права*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2018, стр. 360.

о утицају климатских промена на вршење људских права, међутим квалификује климатске промене као бригу целог човечанства и препознаје да пројекти и мере које државе предузимају у борби против климатских промена могу, између осталог, утицати и на здравље људи.⁸ Такође, садржи обавезу за уговорнице да у складу са својим могућностима омогуће јавности приступ информацијама о климатским променама и учешће јавности у деловању на проблеме повезане са променом климе и развијају и примењују мере као одговор на последице климатских промена на националном, субрегионалном и регионалном нивоу.⁹ Поред тога, према Оквирној конвенцији о промени климе државе имају и обавезу предузимања предострожних мера како би предвиделе, спречиле и свеле на најмању могућу меру узроке климатских промена и смањиле њихове штетне утицаје, као и општу обавезу размене информација и сарадње у циљу стабилизације концентрације гасова са ефектом стаклене баште у атмосфери, у складу са начелима заједничке али диференциране одговорности и правичности, а која је важна због глобалне димензије климатских промена.¹⁰ Слично предвиђа и Кјото протокол на Оквирну конвенцију о климатским променама од 1997. године, који изричито наводи начело заједничке али диференциране одговорности као основ за разликовање у погледу обавеза ограничења и смањења емисија појединих група уговорница.¹¹ Корак напред у развијању одредаба које повезују климатске промене и људска права чини Копенхашки споразум усвојен на Конференцији о климатским променама која је одржана у Копенхагену 2009. године, тако што предвиђа да државе имају обавезе предузимања мера адаптације на штетне последице климатских промена које су усмерене на смањење рањивости и јачање отпорности у земљама у развоју, поготово у најмање развијеним и малим острвским земљама.¹² На тај начин се наглашава важност успостављања обавеза којима се штите људска права посебно рањивих група лица.

---

⁸ United Nations Framework Convention on Climate Change, 9 May 1992, 1771 U.N.T.S. 107; S. Treaty Doc No. 10238; U.N. Doc. A/AC.237/18 (Part II)/Add.1; 31 I.L.M. 849 (1992), art. 4, par. 1 (f).

⁹ *Ibid.*, art. 6.

¹⁰ *Ibid.*, arts. 2, 3, 4.

¹¹ Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, 11 December 1997, UN Doc FCCC/CP/1997/7/Add.1, Dec. 10, 1997; 37 I.L.M. 22 (1998), art. 10.

¹² Copenhagen Accord, 18 December 2009, UN Doc FCCC/CP/2009/L.7, par. 3.

За разлику од претходна три климатска споразума, споразуми усвојени у Канкуну 2010. године експлицитно упућују на људска права. Државе учеснице конференције у Мексику признају да климатске промене представљају претњу људском друштву и природи, те да могу имати неповратне последице, због чега је потребно да све државе хитно делују у односу на ефекте промене климе. Споразум се позива на Резолуцију о људским правима и климатским променама Савета за људска права, која истиче да утицај климатских промена има низ директних и индиректних импликација на делотворно уживање људских права и да ће њихови штетни ефекти највише утицати на најрањивије сегменте друштва, као и на Декларацију Уједињених нација о правима домородачких народа.¹³ У тексту споразума наглашено је да државе уговорнице у свим акцијама у вези са климатским променама имају обавезу да у потпуности поштују људска права.¹⁴ Поред тога државама се намеће и обавеза дугорочне сарадње, као и обавеза јачања капацитета за прилагођавање ефектима климатских промена.¹⁵ Коначно, Споразум о климатским променама из Париза, који је усвојен 2015. године, доноси извесне новине у односу на претходне споразуме и додатно разрађује и конкретизује обавезе за државе у контексту климатских промена њиховим довођењем у везу са људским правима. Као и у преамбули Оквирне конвенције о климатским променама, и у преамбули Париског споразума признаје се да климатске промене представљају бригу целог човечанства, али се и додаје да уговорне стране морају приликом предузимања мера у борби против климатских промена да поштују обавезе које имају у контексту заштите људских права, поготово права на здравље, права домородачких народа, локалних заједница, миграната, деце, особа са инвалидитетом, особа у рањивим ситуацијама и права на развој, родну равноправност, оснаживање жена и међугенерациску правичност.¹⁶ У

¹³ Ово је додуше наведено у преамбули споразума.

¹⁴ The Cancun Agreements: Outcome of the work of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention, Decision 1/CP.16, Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010, FCCC/CP/2010/7/Add.1, par. 8.

¹⁵ *Ibid.*, par. 14 (c).

¹⁶ Paris Agreement on Climate Change, 12 December 2015, U.N.T.S. TREATIES-XXVII.7.d. Исту одредбу садржи и каснији Климатски споразум из Глазгова, међутим не уводе значајне новине у погледу односа између климатских промена и људских права на нормативном плану. Glasgow Climate Pact, 13 November 2021, Decision -/CP.26, par. 91.

диспозитивном делу прописано је да државе имају обавезу да сарађују приликом предузимања одговарајућих мера којима ће унапредити учешће јавности и приступ јавности информацијама о климатским променама, као и да обавеза предузимања мера како би се узроци и негативни утицаји климатских промена свели на најмању могућу меру даље обухвата обавезу успостављања система раног упозоравања, припремљености за ванредне ситуације и обавезу спровођења свеобухватне процене и осигурања од климатског ризика.¹⁷ Мада су се Париским споразумом државе сагласиле и да појединачно утврде сопствени допринос постизању глобалног циља да се глобално загревање ограничи на испод 2°C, доприноси нису формулисани на начин да представљају обавезе.¹⁸ Такође, под утицајем нових решења Споразума из Париза начела заједничке али диференциране одговорности удаљавају се од начела правичности и служе да се постигне шире учешће у међународним еколошким споразумима и њихова ефикаснија примена.¹⁹ Закључује се да је нормативна димензија везе између људских права и климатских промена послужила као средство конкретизације обавеза које државе имају у погледу промене климе, што је посебно значајно имајући у виду да ове обавезе диктирају креирање климатске политике државе. Уколико државе не учине што је требало по основу напред идентификованих обавеза могу наступити штетне последице по људска права. Ипак, одредбе којима се регулишу климатске промене су оквирног карактера, те не садрже стриктне обавезе за државе, већ им остављају могућност да изаберу средство којим ће постићи задати циљ. Из тог разлога, посебно је важно утврдити на који су начин климатске промене и људска права повезани у судској пракси. Намеће се онда питање –које су обавезе изведене и који су стандарди поводом њиховог спровођења успостављени?

---

¹⁷ *Ibid.*, arts. 8, 12.

¹⁸ *Ibid.*, arts. 2, 3, 4.

¹⁹ Војана Ћуковић, "From Equality Towards Equity and Differentiated Responsibilities: a Contemporary International Environmental Law Perspective", *Анали Правног факултета у Београду*, 2019, Vol. 67, No. 3, p. 133.

4) СЛУЧАЈ *VEREIN KLIMASENIORINNEN SCHWEIZ* И ДРУГИ ПРОТИВ ШВАЈЦАРСКЕ: КЛИМАТСКА ПОЛИТИКА ШВАЈЦАРСКЕ И ПОСЛЕДИЦЕ ПО ЉУДСКА ПРАВА

Људска права као идејни основ правног и моралног оправдања државне власти, подразумевају да држава која крши људска права није права држава и да правни систем који их негира није прави правни систем. Међународно право људских права и међународно право климатских промена ограничавају државе у погледу формулисања и спровођења правних прописа и климатске политике и уједно пружају подстицај за њихово унапређење.²⁰ Овај утицај даље усмерава развој националне праксе у вези са климом, односно климатским питањима. Нормативни оквир климатских промена и институционални оквир међународних људских права потпуно одговарају потребама заштите људских права од штетних последица промене климе и посредно, заштити животне средине. Дакле, произлази да, уколико државе не усвоје правни оквир који пружа делотворну заштиту људских права од последица климатских промена и не изврше своје обавезе, оне могу бити одговорне за повреду људских права. Под таквим околностима се отвара могућност за решавање спорова употребом механизма пред Европским судом за људска права. У том контексту, индикативан је случај *Verein Klimaseniorinnen Schweiz* и други против Швајцарске. Швајцарски случај, као први климатски спор који је решен од стране Европског суда за људска права и наставак установљене праксе националног суда у случају *Urgenda*, представља важну промену у међународном праву климатских промена јер се дотакао последица које по људска права има промена климе. Одлука Европског суда представља конкретан корак у препознавању потенцијала и значаја људских права као средства за идентификовање и отклањање недостатака климатских политика, прописа и праксе држава, те као оружја у борби против климатских промена. Стога, на овом месту треба пружити осврт на утицај климатске политике држава на угрожавање људских права, повезати и упоредити швајцарски случај са случајем *Urgenda* и испитати у којој мери је став Европског суда допринео решавању савременог глобалног проблема међународног еколошког права – проблема климатских промена.

²⁰ Marc Limon, "Human rights and climate change: Constructing a case for political action", *Harvard Environmental Law Review*, Vol. 33, 2009, p. 475.

***Verein KlimaSeniorinnen Schweiz* и *Urgenda*
– паралела два случаја**

Европски суд за људска права у швајцарском случају и холандски Врховни суд, који је потврдио одлуке нижестепених судова у случају *Urgenda*, бавили су се сличним питањима која се тичу повреде људских права услед негативних ефеката климатских промена, те је између два случаја могуће повући паралелу. Наиме, оба случаја успела су да повежу људска права и климатске промене, прецизније, установили су да држава може бити одговорна за кршење конкретних људских права лица у њиховој надлежности које је узроковано променом климе и да обе државе имају обавезу редукације емитовања гасова са ефектом стаклене баште. Док су холандски национални судови били спремни да размотре утицај климатске политике државе на људска права и утврде да ли су политички напори Холандије у заштити и очувању глобалне климе довољни, национални судови у Швајцарској нису били вољни да се упусте у разматрање контроверзних политичких питања.²¹ Позивајући се на повреду домаћег права Холандије, релевантних одредаба међународних климатских споразума у којима је Холандија уговорна страна и чланова 2 и 8 Европске конвенције о људским правима, Фондација *Urgenda* је као правно лице и као заступник групе грађана Холандије, у тужби коју је поднела Окружном суду у Хагу, тврдила да држава има обавезу да смањи емисију гасова са ефектом стаклене баште коју је пропустила да изврши. Наиме, истакла је да према извештају Међувладиног панела за климатске промене држава има обавезу да до краја 2020. године редукује емисије за 40%, или у најгорем случају за 25% у односу на ниво из 1990. године у циљу спречавања штетних ефеката климатских промена, те како би се глобално загревање ограничило на испод 2°C.²² У тужбеном захтеву је тврдила да усвајање националних политика и мера за постизање постављених циљева умањења емисија очигледно не одговарају захтевима заштите које постављају чланови 2 и 8 Конвенције у погледу заштите становника Холандије од климатских промена.²³ Навела је и да Холандија као уговорница Оквирне конвенције о промени климе, која

²¹ Lyne Schuppisser, "Judging Climate Change: A Comparative Legal and Political Analysis of the KlimaSeniorinnen Schweiz and the Urgenda Cases", *Global Europe–Basel Papers on Europe in a Global Perspective*, 2023, Vol. 124, p. 44.

²² *Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands*, C/09/456689/HA ZA 13-1396, 24 June 2015, paras. 2.8–2.11.

²³ *Ibid.*, par. 3.2.

почива на премиси да све уговорнице морају да предузму мере којима ће спречити климатске промене у складу са својим диференцираним одговорностима, сноси свој удео у одговорности.²⁴ С друге стране, Холандија је сматрала да има дискреционо право да регулише неопходну политику заштите климе, те је усмерила своју политику до 2011. године ка циљу смањења емисија за 30% у 2020. години у односу на ниво из 1990. године, како би остала на путу остварења циља да се глобално загревање ограничи испод 2°C.²⁵ Након 2011. године држава је ревидирала циљ за 2020. годину на 20% смањења по основу чланства Холандије у Европској унији, а након смањења у 2020. години одредила амбициозне циљеве смањења емисија за 49% у 2030. години и 95% у 2050. години.²⁶ Наведени циљеви утврђени су у оквиру релевантних националних прописа, међутим држава није пружила доказе на којима базира тврдњу да је смањење националног циља на линији циљева Европске уније и њених држава чланица.²⁷ Такође, нагласила је да се гасови са ефектом стаклене баште не емитују само са територије Холандије, већ из свих земаља света, па се и последице могу осетити у свим земљама света, као и да су њене емисије релативно ограничене у односу на остатак света.²⁸ Холандија је тврдила и да није на Суду да предузима политичке потезе неопходне за доношење одлука о смањењу емисија гасова са ефектом стаклене баште, већ само да утврди да ли су државни органи прекорачили своја овлашћења. Стране у поступку су подржале став науке да постоји реална опасност да би климатске промене могле да доведу до озбиљних штетних последица у наредним деценијама. У науци и међународној заједници постоји сагласност у погледу присуства конкретне претње јер висока концентрација гасова са ефектом стаклене баште у атмосфери доводи до глобалног загревања и има опасне антропогене утицаје на климатски систем.²⁹ Даље, постоји и сагласност да је потребно ограничити глобално

²⁴ *Ibid.*, par. 2.36.

²⁵ *Ibid.*, par. 2.78.

²⁶ *Ibid.*, paras. 1.7, 2.78.

²⁷ Европска унија је прва доставила своје планиране доприносе у оквиру Париског споразума. Циљ је било смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште за 40% до 2030. године, док је нови ревидирани циљ за 2030. годину смањење емисија за 50%. у односу на ниво из 1990. године.

²⁸ *Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands*, par. 2.78.

²⁹ Amy Sinden, "Climate change and human rights", *Journal of land, resources & environmental law*, Vol. 27, 2007, p. 255.

загревање на испод 2°C или 1,5°C и да ће одлагањем потребних мера, њихово предузимање постати сложеније и скупље. Ако се глобално загревање пак не ограничи, могу наступити рекордне температуре, поплаве, суше, друге временске непогоде, те негативне последице на појединце, услед климатских промена. Из тог разлога постаје јасно да хитно треба предузети мере помоћу којих би се државе суочиле са климатским изазовима. Примећује се, међутим, да мимоилажења између страна у поступку постоје у погледу брзине којом емисије гасова са ефектом стаклене баште морају бити умањене. У датом случају одлука холандског суда је истакла да се *Urgenda* не може сматрати директном или индиректном жртвом, нити посредном жртвом повреде права на живот и права на породичан живот, те није изричито утврђена повреда људских права.³⁰ Мада климатски ризик по својој природи јесте глобалан ризик, није прихваћен аргумент Холандије да се додатним смањењем емисија не би остварио већи утицај на глобалном нивоу. Одлука сматра да држава има обавезу предузимања одговарајућих мера кроз призму стандарда дужне пажње, како би спречила опасну промену климе, те да је Холандија одговорна зато што би својом климатском политиком остварила смањење емисија за 17% до 2020. године.³¹ Истакла је да држава има обавезу да брине о својим грађанима и да их заштити од потенцијалних опасности које су последица климатских промена и да није учинила довољно да спречи климатске промене. Произлази да државе имају обавезу да заштите своје становништво од претњи по људска права због климатских промена, чак и када нису директно одговорне за претње у питању, без обзира на то која држава их је узроковала.³² Коначно, постојање ризика опасних климатских промена које могу имати озбиљне последице по живот и добробит Холанђана је било од пресудног значаја да одлука наложи држави да до 2020. године, редукује емисије гасова са ефектом стаклене баште за најмање 25% у односу на ниво из 1990. године.³³ Међутим оставила јој је избор конкретних средстава којима ће држава ову одлуку извршити. Истог

---

³⁰ *Ibid.*, par. 4.45.

³¹ *Ibid.*, par. 4.46.

³² John H. Knox, "Linking human rights and climate change at the United Nations", *Harvard Environmental Law Review*, Vol. 33, 2009, p. 491. Alan Boyle, "Climate change, the Paris Agreement and human rights", *International & Comparative Law Quarterly*, 2018, Vol. 67, No. 4, p. 771.

³³ *Urgenda Foundation v. The State of the Netherlands*, par. 4.65.

мишљења су били и холандски Апелациони суд и холандски Врховни суд, те је оваква одлука допринела развоју свести о климатским променама и омогућила шири дијалог о обавезама за државе у контексту решавања глобалног проблема климатских промена.³⁴ Слично као и код случаја *Urgenda*, позивајући се на повреду домаћег права Швајцарске, релевантних одредаба међународних климатских споразума чија је Швајцарска уговорница, члана 9 Архуске конвенције и чланова 2 и 8 Европске конвенције о људским правима, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz* као правно лице је у име својих чланова, заједно са групом старијих жена, захтевала од неколико државних инстанци да наложе Швајцарској да предузме све неопходне мере у оквиру своје надлежности да смањи емисије гасова са ефектом стаклене баште на ниво који је у складу с циљем да се глобално загревање ограничи испод 2°C, те да без одлагања усвоји план којим ће до 2020. године смањити националне емисије за најмање 25% у односу на ниво из 1990. године.³⁵ Швајцарска није транспоновала доприносе које је утврдила на националном нивоу, према међународном праву, у своје домаће прописе.³⁶ Сматрали су да држава нема дискреционо право да смањи циљ ограничења глобалног загревања и да је циљ државе да смањи емисије за 20% у односу на ниво 1990. до 2020. године недовољан, 34% до 2030. године и 0 нето емисија до 2050. године.³⁷ На основу тога извели су закључак да се не може наћи оправдање за непредузимање ефикасних мера у борби против климатских промена, будући да држава има обавезу да успостави адекватан регулаторни и административни оквир и пружи заштиту од климе.³⁸ Такође, да државе треба да омогуће учешће старијих жена у процесу доношења одлука које се односе на управљање климатским променама и прилагођавање климатским променама. Истакли су да емисије представљају опасне активности, у складу са чланом 8 Конвенције и да глобално загревање представља ризик по њихово

---

³⁴ Riccardo Perona, Josefina-del Carmen Quintero-Lyons, Fernando Luna-Salas, "The Urgenda Climate Case: Reexamining its Legal Rationale, Debates and Implications Four Years Later", *Saber, Ciencia y Libertas*, 2024, Vol. 19 No. 1, p. 134.

³⁵ Case of Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland, Application no. 53600/20, Judgment of 9 April 2024, par. 22.

³⁶ *Ibid.*, par. 75.

³⁷ *Ibid.*, par. 76.

³⁸ *Ibid.*, par. 26.

здравље, физички интегритет и добробит, те да климатски утицаји имају за последицу повећану смртност лица.³⁹ Указали су и на то да припадају најрањивијој групи становништва и да је њихов положај посебно отежан, јер климатске промене остављају најтеже последице управо на старије жене и да им држава није пружила родно засновано климатску заштиту.⁴⁰ У томе је и разлика у односу на случај *Urgenda*. Одлука швајцарског суда је прихватила да се штетни ефекти климатских промена разликују по економским и здравственим утицајима у зависности од конкретне групе становништва, међутим сматрала је да старије жене, односно њихово право на живот и право на породичан живот нису посебно угрожени, те је прихватила аргументацију тужене стране. Прихватила је став Швајцарске да мере климатске заштите могу да ограниче слободе појединаца и да је потребно пронаћи одговарајућа решења постизањем равнотеже између различитих интереса. Одлука је истакла да пропуштање државе није таквог интензитета да представља опасност по становништво и да има довољно времена да се глобално загревање ограничи на испод 2°C. Уз то прихватила је и аргумент Швајцарске да глобално загревање представља глобални феномен, који је резултат активности свих држава, као и да обавеза информисања јавности није усмерена на смањење глобалне температуре. Супротно холандским националним судовима, швајцарски национални судови су, дакле, истакли да се не може претпоставити постојање узрочне везе на основу постојања високог ризика опасних климатских промена и да подносиоци представке нису непосредно погођени штетним ефектима промене климе.⁴¹ Даље, тумачили су представку као *actio popularis*, установу коју швајцарски правни систем не познаје, те да се процесна способност није могла засновати.⁴² Примећује се да основни разлог за различито поступање националних судова две земље лежи у условима прихватљивости представки, који у холандском правном систему нису тако строги као у релевантним процесним одредбама швајцарског правног система.⁴³ За разлику од случаја *Urgenda*, у којем је представка

³⁹ *Ibid.*, paras. 26, 27.

⁴⁰ *Ibid.*, paras. 24, 44.

⁴¹ *Ibid.*, paras. 39, 42.

⁴² *Ibid.*, par. 42.

⁴³ Lyne Schuppisser, "Judging Climate Change: A Comparative Legal and Political Analysis of the KlimaSeniorinnen Schweiz and the Urgenda Cases", *Global Europe-Basel Papers on Europe in a Global Perspective*, Vol. 124, 2023, *op. cit.*, p. 52.

пред холандским судовима била успешна, швајцарски случај није имао успешан исход пред националним судовима, упркос томе што су и Холандија и Швајцарска земље са демократским политичким поретком и у континенталним правним системима. Стога је швајцарски случај био упућен стразбуршком суду који је утврђивао да ли је дошло до повреде права појединаца услед последица климатских промена.

Швајцарски случај као прва успешна представка пред Европским судом за људска права у погледу кршења права на приватан и породичан живот и заштите климе услед штетних ефеката климатских промена?

Мада емисије гасова са ефектом стаклене баште имају екстериторијални домаћај, оне потежу питање одговорности државе у контексту ефеката њених емисија по људска права.⁴⁴ Европски суд за људска права сматрао је да је надлежан за дато питање, те је поступао по представци која се тичала штетног утицаја климатских промена на људска права старијих жена, која су коришћена као основ за климатску заштиту пред Судом.⁴⁵ Европски суд био је мишљења да физичка лица која су такође поднела представку не испуњавају статус жртве повреде права, па је због недостатка процесне легитимације њихову представку сматрао неприхватљивом.⁴⁶ Међутим, нашао је да има надлежност да разматра повреду људских права са становишта лица која могу бити препозната као субјекти конкретних и специфичних претњи од штетних ефеката климатских промена у туженој држави, а у чије име је, правно лице, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz* поднело представку. Да би протумачио Европску конвенцију, Суд се потпомаже другим изворима међународног права заштите животне средине. У швајцарском случају користио је одредбе Оквирне конвенције о промени климе, Кјото протокола, Париског споразума, Архуске конвенције и резолуције и акте Уједињених нација и Савета Европе које се односе на људска права и климатске промене. Будући да је питање које се поставило Суду озбиљно питање од значаја за тумачење Европске конвенције, судећу надлежност је имало Велико веће. Велико веће је сагледало и тумачило чињенице

⁴⁴ *Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, *op. cit.*, par. 287.

⁴⁵ Конкретно, права на живот, права на правично суђење, права на поштовање приватног и породичног живота и права на делотворан правни лек.

⁴⁶ *Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, *op. cit.*, par. 535.

швајцарског случаја на другачији начин од оног који су применили национални судови и утврдило је повреду чланова 6 и 8 Конвенције.⁴⁷ Нагласило је да члан 8 обухвата право на ефективну заштиту од озбиљних штетних последица климатских промена по живот, здравље, добробит и квалитет живота лица.⁴⁸ Установљено је да држава није извршила своје обавезе у контексту заштите људских права од климатских промена јер швајцарске власти нису на адекватан начин планирале и имплементирале релевантан законодавни оквир и нису на време предузеле потребне мере, те држава није испунила своје циљеве смањења емисија.

Конкретно, Велико веће је нашло да су постојали значајни недостаци и пропусти у процесу успостављања одговарајућег домаћег правног оквира у погледу квантификованих циљева умањења емисија. Осим тога, Велико веће је разјаснило да држава има обавезу да предузме све што је у њеној моћи како би допринела ограничењу глобалног загревања на испод 1.5°C, уважавањем резултата научних анализа и у складу са начелом заједничке али диференциране одговорности.⁴⁹ Приметило је и да су државе дужне да прате ризике како би спречиле да се они материјализују, што је посебно важно имајући у виду ограничења која су инхерентна механизмима за репарацију и отклањање штетних последица које узрокују климатске промене.⁵⁰ Ризик који прети као последица промене климе, дакле, покреће основ за обавезу у контексту људских права.⁵¹ С обзиром на то да Швајцарска није предузела одговарајуће мере приликом успостављања и имплементације законодавног и административног оквира који пружа делотворну заштиту од климатских промена у предвиђеним роковима, Велико веће је закључило да је држава у конкретном случају прекорачила поље слободне процене.⁵² Европски суд је својом пресудом свакако допринео успостављању обавеза за државе које произлазе из

---

⁴⁷ Тако је Европски суд за људска права отишао корак даље од националних судова у случају *Urgenda*.

⁴⁸ *Verein Klimaseniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, *op. cit.*, par. 519.

⁴⁹ *Ibid.*, par. 281.

⁵⁰ *Ibid.*, par. 437.

⁵¹ Ole W Pedersen, "Climate change and human rights: Amicable or arrested development?", *Journal of Human Rights and the Environment*, Vol. 1, No. 2, 2010, p. 243.

⁵² *Ibid.*, par. 573.

норми заштите људских права, а у вези са нормама обавеза по климатским споразумима. Изричито је прогласио да државе имају обавезу да заштите лица у њиховој надлежности од промене климе. Међутим, није узео у обзир род као компоненту која детерминише штету коју су претрпели појединци.⁵³ Поред тога, остаје нејасно у ком моменту се сматра да је обавеза спречавања раста глобалне температуре доспела, као и које конкретне обавезе држава има у контексту умањења штетних ефеката климатских промена. Такође, нејасно је и који праг треба да достигну штетне последице, које у случају климатских промена наступају постепено, да би наступила повреда људских права. Коначно, поставља се питање који су практични ефекти које пресуда има на заштиту климе и колики је уствари њен успех у заштити људских права, те да ли даља заштита остаје илузорна и без ефекта имајући у виду да је државама остављено доношење важних одлука о смањењу емисија на политичком нивоу и да није посвећена пажња улози коју јавност има у климатским ризицима.

5) ПРАВНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Република Србија је уговорница свих међународних климатских споразума о којима је напред било речи. Као што је већ раније истакнуто, одредбе тих споразума не стварају стриктне обавезе са становишта међународног права због њихове формулације. Уместо тога, оне су стандард који уговорнице морају поштовати приликом усвајања националних прописа и политика, те имају конкретне импликације на праксу држава. Да би се ефикасно одговорило на проблем климатских промена, свака држава има обавезу да учини одговарајуће напоре у заштити климе. Ова дужност захтева да државе донесу национални правни оквир у складу са релевантним изворима међународног права климатских промена, у коме предвиђају мере и средства којима ће постићи и утврдити задати циљ заштите климе и посредно, људских права. Република Србија је чланица Савета Европе, па и обавезе и стандарди које је Европски суд за људска права установио у погледу заштите људских права од климатских промена представљају обавезе за нашу државу. Сходно томе, домаће право мора да буде

---

⁵³ Dina Lupin, Maria Antonia Tigre, and Natalia Urzola Gutiérrez, KlimaSeniorinnen and Gender-Verfassungsblog, доступно на: <https://verfassungsblog.de/klimaseniorinnen-and-gender/>. Приступљено 9.9.2024. године.

усклађено и са њима и мора да пружи одговарајућу правну заштиту. Релевантни правни оквир на нивоу домаћег права који мора бити усаглашен са свим овим обавезама и који представља основ за њихово постизање чине Закон о климатским променама, Стратегија нискоугљеничног развоја, Акциони план за њено спровођење и Програм прилагођавања на измењене климатске услове. Треба испитати да ли то заиста јесте случај, јер би у супротном држава могла бити одговорна за повреду људских права која наступа као последица климатских промена.

Национални правни оквир и међународне климатске обавезе

Кроз Закон о климатским променама који је усвојен 2021. године, у правном систему Републике Србије постављени су циљеви успостављања система за смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште на исплатив и економски ефикасан начин и прилагођавање на измењене климатске услове.⁵⁴ Мада није разјашњено шта се конкретно подразумева под смањењем емисија, Законом се ограничава емитовање гасова са ефектом стаклене баште које потиче из извора на националном нивоу.⁵⁵ У Закону стоји да промена климе може имати неповољан утицај на људско здравље и благостање.⁵⁶ Тиме се повезују људска права и утицај климатских промена. Међутим, у Закону нису нашла место начела међународног права заштите животне средине која су посебно значајна у контексту заштите климе, и индиректно људских права, међу којима су начело предострожности, начело заједничке али диференциране одговорности, правичности, начело дужне пажње и начело учешћа заинтересоване јавности у посебним поступцима управљања емисијама гасова са ефектом стаклене баште. Такође, Закон изоставља и обавезе усмерене на смањење рањивости на климатске промене, као и одредбе о одговорности државе. И поред ових недостатака, Закон о климатским променама усмерава вођење климатске политике државе и представља основу за развој правног оквира који се односи на заштиту климатских промена и посредно људских права. С тим у вези, предвиђа доношење Стратегије

---

⁵⁴ „Закон о климатским променама”, *Службени Гласник РС*, број 26, 2021, члан 3.

⁵⁵ *Ibid.*, члан 5, став 1, тачка 6.

⁵⁶ *Ibid.*, члан 5, став 1, тачка 19.

нискоугљеничног развоја, Акционог плана за њено спровођење и Програма прилагођавања на измењене климатске услове које је усвојила Влада Републике Србије.⁵⁷

Сви ови документи, такође, изричито везују климатске промене и људска права. Признају да су климатске промене проузроковале значајне штете и губитке и угрозиле животе и здравље људи, те да највећу климатску опасност у Републици Србији представљају топлотни таласи, интензивне падавине и суше.⁵⁸ Наводе и да ће мере адаптације, које не смеју допринети повећању нето емисија гасова са ефектом стаклене баште, обезбедити смањену рањивост људи на климатске промене.⁵⁹ На крају, као рањива категорија идентификована су старија лица, сиромашно становништво, популација у селима и радници на отвореном, док у посебно рањиву групу лица спадају деца, труднице, особе са хроничним обољењима и особе са инвалидитетом. Кроз наведена документа имплементирана је обавеза спречавања раста глобалне температуре, у складу са начелом заједничке али диференциране одговорности која произлази из Споразума из Париза. Првобитан национални климатски допринос који се односио на смањење гасова са ефектом стаклене баште до 2030. године за 9,8% у односу на ниво из 1990. године је ревидиран на 33,3%, док је циљ за 2050. годину смањење емисија за 80% у односу на ниво из 1990. године.⁶⁰ Одређује се смањење емисија за различите секторе и мере којима ће се постићи редукација гасова са ефектом стаклене баште, као и начин њиховог спровођења. У том смислу наглашава се значај доступности климатских информација јавности и усмеравање капацитета државе на повећање отпорности на климатске промене ради заштите људских права и климе. Примећује се да је Република Србија успешно транспоновала доприносе у своје домаће право, те се начелно могу похвалити решења која су понуђена у националним климатским документима. Коначно, видимо да правни оквир Републике Србије представља основ за постизање климатских обавеза и да на тај начин, држава доприноси националним и глобалним

⁵⁷ *Ibid.*, члан 6.

⁵⁸ „Програм прилагођавања на измењене климатске услове за период од 2023. до 2030. године”, *Службени Гласник РС*, број 119, 2023, тачка 5.

⁵⁹ *Ibid.*, тачка 7.

⁶⁰ „Стратегија нискоугљеничног развоја Републике Србије за период од 2023. до 2030. године са пројекцијама до 2050. године”, *Службени Гласник РС*, број 46, 2023, стр. 2, члан 2.

напорима на заштити и очувању климе. Ипак, увођењем националних циљева и начела права климатских промена у Закон о климатским променама, ојачале би се обавезе заштите климе и људских права и дао би им се већи значај. Тиме би се осигурала ефикаснија имплементација климатске политике државе.

Резоновање које Република Србија може усвојити у контексту испуњења обавеза у вези са климатским променама

Аргументи парничних страна у случају *Verein Klimasenioren Schweiz* и други против Швајцарске у начелу се могу користити у свим земљама, а утицај одлуке Европског суда за људска права вероватно ће се проширити на националне правне системе.⁶¹ Уколико се следи резон Европског суда, Република Србија мора да испуни обавезе у вези са заштитом људских права од штетних ефеката климатских промена, које проистичу како из њених националних тако и из међународних извора права. У складу с тим, држава мора да пружи ефективну заштиту грађанима којима прети опасност од наступања штетних последица по људска права услед промене климе, као и посебну заштиту рањивој категорији лица. Најпре, држава мора да успостави и имплементира адекватан национални климатски правни оквир којим ће испунити циљеве смањења емисија и остварити своје националне доприносе. Затим, држава мора да ојача међународну и регионалну сарадњу у области климатске политике због глобалне димензије климатских промена. Једнако важно је да држава мора да омогући приступ информацијама о емисијама гасова са ефектом стаклене баште јавности и да омогући учешће јавности у процесу доношења климатских одлука и приступ правној заштити у климатским питањима. Притисак јавности, тј. локалног становништва, на доносиоце одлука, односно на власт, може да има изузетно важну улогу у процесу доношења климатских одлука, те заштити јавног интереса, као и у позивању државе да учини више у борби против претње глобалног загревања.⁶²

⁶¹ Cordelia Christiane Bähr, Ursula Brunner, Kristin Casper, Sandra H Lustig, "KlimaSeniorinnen: lessons from the Swiss senior women's case for future climate litigation", *Journal of Human Rights and the Environment* 2018, Vol. 9, No. 2, p. 194.

⁶² Eric A. Posner, "Climate change and international human rights litigation: a critical appraisal", *University of Pennsylvania Law Review*, 2006, Vol. 155, p. 19.

Поред тога, држава мора да идентификује ризике повезане са климатским променама и без одлагања учини све што је у њеној моћи, те предузме одговарајуће мере спречавања или ублажавања климатских промена. Треба напоменути да у тренутку када држава постане свесна претње по уживање људских права, она има обавезу да предузме одговарајуће мере, без обзира на узрок те претње, јер нечињење може додатно да погорша ситуацију. Ова обавеза је посебно значајна у контексту климатских промена, где је тешко утврдити узрочну везу између радњи или пропуста државе која емитује гасове са ефектом стаклене баште и конкретног утицаја на људска права. У ситуацијама када нису извршене наведене обавезе којима се штите клима и људска права, државни органи морају да утврде да ли постоји одговорност државе за повреду људских права. Премда једна држава нема пресудну улогу у настанку климатских промена, нити има способност да сама спречи климатске промене, штета изазвана променом климе којом се угрожавају људска права, може се приписати конкретној држави. Позивањем на начело заједничке али диференциране одговорности, држава не може избећи одговорности за радње или пропуштања државних власти. Уз то, не сме се занемарити удео историјских емисија у држави. Иако Република Србија можда не учествује у глобалном емитовању гасова са ефектом стаклене баште на начин и на нивоу који значајно утиче на деградацију климе, она може бити одговорна за повреду људских права појединаца која наступа као последица климатских промена уколико не изврши своје обавезе. На крају, поред обавеза које су садржане у међународним климатским споразумима и обавеза које произлазе из праксе Европског суда за људска права, држава би морала и да спречи наступање даље ненадокнадиве штете по људска права коју узрокују климатске промене како би заштитила и будуће генерације које ће осетити најтеже последице промене климе.

6) ИЗВОРИ

- Bähr, Cordelia Christiane, Brunner, Ursula, Casper, Kristin, Lustig, Sandra H, "KlimaSeniorinnen: lessons from the Swiss senior women's case for future climate litigation" *Journal of Human Rights and the Environment*, 2018, Vol. 9, No. 2.
- Boyle, Alan, "Climate change, the Paris Agreement and human rights", *International & Comparative Law Quarterly*, 2018, Vol. 67, No. 4.

- Čučković, Bojana, “From Equality Towards Equity and Differentiated Responsibilities: a Contemporary International Environmental Law Perspective”, *Анали Правног факултета у Београду*, 2019, Vol. 67, No. 3.
- Чучковић, Бојана, *Заштита животне средине у међународном праву људских права*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Београд, 2018.
- Bodansky, Daniel, “Introduction: climate change and human rights: unpacking the issues”, *Georgia Journal of International & Comparative Law*, 2009, Vol. 38, No. 3.
- Firat, Engin, “Rights-Based Litigation In Tackling Climate Change: Can The ECtHR Be Effective In Protecting Human Rights In The Context Of Climate Change?”, *Law and Justice Review*, 2023, Vol. 26.
- Knox, John H., “Linking human rights and climate change at the United Nations”, *Harvard Environmental Law Review*, 2009, Vol. 33.
- Limon, Marc, “Human rights and climate change: Constructing a case for political action”, *Harvard Environmental Law Review*, 2009, Vol. 33.
- Schuppisser, Lyne, “Judging Climate Change: A Comparative Legal and Political Analysis of the KlimaSeniorinnen Schweiz and the Urgenda Cases”, *Global Europe – Basel Papers on Europe in a Global Perspective*, 2023, Vol. 124.
- McInerney-Lankford, Siobhán, “Climate Change and human rights: An introduction to legal issues”, *Harvard Environmental Law Review*, 2009, Vol. 33.
- Pedersen, Ole W., “Climate change and human rights: Amicable or arrested development?”, *Journal of Human Rights and the Environment*, 2010, Vol. 1, No. 2.
- Peters, Birgit, “The European Court of Human Rights and the Environment”, in: Edgardo Sobenes, Sarah Mead, Benjamin Samson (eds), *The Environment Through the Lens of International Courts and Tribunals*, The Hague: TMC Asser Press, 2022.
- Perona, Riccardo, Quintero-Lyons, Josefina-del Carmen, Luna-Salas, Fernando, “The Urgenda Climate Case: Reexamining its Legal Rationale, Debates and Implications Four Years Later”, *Saber, Ciencia y Libertas*, 2024, Vol. 19 No. 1.
- Posner, Eric A., “Climate change and international human rights litigation: a critical appraisal”, *University of Pennsylvania Law Review*, 2006, Vol. 155.

- Schuppisser, Lyne, “Judging Climate Change: A Comparative Legal and Political Analysis of the KlimaSeniorinnen Schweiz and the Urgenda Cases”, *Global Europe–Basel Papers on Europe in a Global Perspective*, 2023, Vol. 124.
- Sinden, Amy, “Climate change and human rights” *Journal of land, resources & environmental law*, 2007, Vol. 27.

7) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

У раду је анализиран однос између климатских промена и људских права у светлости начела заједничке али диференциране одговорности, најпре на нивоу норми међународног права климатских промена, а потом на практичном нивоу, кроз механизме заштите људских права. На тај начин идентификоване су обавезе за државе које произлазе из норми заштите људских права, а које су у вези са климатским променама. Анализа је показала да је уграђивање одредаба о заштити људских права у нормативан режим климатских промена допринело конкретизацији обавеза за државе у контексту климатских промена. Међутим, примећује се да је државама остављен широк простор за маневар у избору средстава којим ће остварити умањење емисија гасова са ефектом стаклене баште. Путем приступа према коме сами међународни климатски споразуми предвиђају усвајање обавезних и координисаних политика и мера којима се постижу циљеви које постављају, наведени проблем би могао бити превазиђен. Садржина и домашај обавеза за државе у односу на климатске промене су даље изведени кроз приступ Европског суда за људска права у швајцарском случају, који представља прву климатску парницу коју је Европски суд решио. Закључује се да Суд има важну улогу у изградњи и јачању заштите права појединаца од последица климатских промена, кроз успостављање конкретних обавеза за државе. Овај случај је повезан са случајем *Urgenda* пред националним судом, јер је у оба случаја разматран утицај климатских промена на право на живот и право на приватан и породичан живот и утврђено да обе државе имају обавезу редукације емисија гасова са ефектом стаклене баште. Разлика између два случаја је у томе што група старијих жена, у чије име је поднета представка Европском суду, припада најрањивијој категорији становника на коју климатске промене остављају најтеже последице, којима држава није пружила родно засновано климатску заштиту. Европски суд за људска права је утврдио повреду права на приватан и

породичан живот, међутим, спорно остаје због чега род није препознат као компонента која детерминише климатску штету, као и у ком тренутку се сматра да су климатске обавезе доспеле, које конкретне мере ублажавају и спречавају последице климатских промена и који је праг толеранције штетних последица пре него што наступи повреда људских права. Из тог разлога, постоји простор за унапређивање климатских обавеза и стандарда у будућности. Осим тога, у раду су испитане норме правног оквира Републике Србије које повезују људска права са заштитом климе. Анализа је показала недостатке домаћег правног оквира. Утврђено је да у Закону о климатским променама нису имплементирана начела међународног права заштите животне средине која су посебно значајна у контексту заштите климе и, посредно, људских права. Такође, Закон не садржи обавезе које су усмерене на смањење рањивости на климатске промене, нити одредбе о одговорности државе. Отклањањем ових недостатака и увођењем начела права климатских промена и националних циљева у Закон, ојачале би се обавезе заштите климе и људских права и дао би им се већи значај. Тиме би се осигурала ефикаснија имплементација климатске политике државе и Република Србија би допринела заједничким напорима у борби против промене климе, која подразумева уједињено деловање како би се обезбедила заједничка одржива будућност.

**HUMAN RIGHTS PROTECTION AND THE CLIMATE CHANGE PROBLEM
IN LIGHT OF THE PRINCIPLE OF COMMON BUT DIFFERENTIATED
RESPONSIBILITY – PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT
OF HUMAN RIGHTS**

Aleksandra KASTRATOVIĆ, Mihajlo VUČIĆ*

Abstract: Climate change represents one of the most complex global challenges of our time, presenting a pressing concern for the international community. The negative impacts of climate change on the human rights of both current and future generations have become increasingly evident and must not be ignored. This paper aims to highlight the particular significance of human rights in addressing climate change and to explore the capacity of human rights protection mechanisms to address these climate-related challenges. Human rights impose obligations on states within the context of climate change that must be adhered to, shaping regulations and policies and standardising practices. The principle of common but differentiated responsibility allows for a differentiation in states' obligations and responsibilities. In this regard, the paper reflects on the legal system of the Republic of Serbia, which is relevant for the protection of human rights from the impacts of climate change.

Keywords: Climate Change, Human Rights, Principle of Common but Differentiated Responsibility, Legal System of the Republic of Serbia, European Court of Human Rights.

---

* Institute of International Politics and Economics, Belgrade. E-mail: aleksandra.kastratovic@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-1119-2708>; E-mail: mihajlo@diplomacy.bg.ac.rs; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0064-4987>.